

<https://doi.org/10.62837/2024.10.194>

AYTƏN HÜSEYNOVA-QƏHRƏMANLI
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
aytan.huseynova@dilchilik.science.az

MÜASİR AZƏRBAYCAN DİLİNİN İNKİŞAFINA TƏSİR EDƏN BEYNƏLXALQ TENDENSİYALAR

Xülasə

Məqalədə müasir dövrdə Azərbaycan dilinin inkişafına təsir göstərən beynəlmiləl tendensiyalar araşdırılmışdır. XXI əsrdə dillər arasında müxtəlif xarakterli əlaqələr dillərin terminoloji bazasının sistemli şəkildə inkişafını şərtləndirir. Dünyanın istənilən bir dilində, eləcə də Azərbaycan dilində beynəlmil terminlərin işlənmə dairəsinin genişlənməsi dildaxili və dilxarici səbəblərdən irəli gəlir. Lakin beynəlmiləl tendensiyalar dildaxili porsesləri daha da sürətləndirir. Dilin hazırkı inkişaf mərhələsi beynəlmiləl tendensiyaların, yəni texnoloji, iqtisadi, siyasi faktorların təsiri altındadır. Bu gün texnoloji amil digər tendensiyaları üstələyir. Belə ki, texnoloji biliklərin artması, bəşəriyyətin texnologiyalar üzərində qurulması bu günün xarakterik xüsusiyyətlərindən biridir. Texnoloji yeniliklər dilin leksik bazasını yeni anlayış, məfhum və terminlərlə artırır. Texnologiyanın qabaqcıl inkişafı mədəni, iqtisadi, siyasi sahələrdə böyük dəyişikliklərə səbəb olur. Dil inkişafına təsir edən digər beynəlmiləl tendensiya iqtisadi tendensiyadır. Qərb modeli üzərində qurulmuş iqtisadiyyat, iqtisadi əməkdaşlıqların genişlənməsi yeni beynəlmiləl anlayışları yaradır. Həmçinin qloballaşma, elmlərin inkişafı, vahid informasiya məkanının yaranması da beynəlmiləl terminlərin geniş istifadəsini zəruriləşdirir.

Açar sözlər: Azərbaycan dili, beynəlmiləl tendensiya, beynəlmiləl termin, texnoloji amil, qloballaşma.

Müasir dövrdə anlayışların hansı ölkədə yaranmasından asılı olmayaraq, onların yayılma, işlənmə arealı sərhədsizdir. Hər bir dildə yeni anlayışı adlandırmaq labüd səciyyəyə daşır. Lakin sözün tərcüməsi və ya qarşılığını müəyyənləşdirmək mümkün olmadıqda alınma prosesi baş verir.

Bu gün də dilin bütün terminoloji sahələrində alınma prosesi özünü göstərir. Dilə alınma beynəlmiləl terminlərin daxil olması bu anlayışları öz imkanları hesabına ifadə edə bilməmək ehtiyacından irəli gəlir və bu zaman terminlərin alınması zərurətə çevrilir.

Hal-hazırda da beynəlmiləl terminlərin alınması dillərin təbii ehtiyacından doğan proses olaraq dillər arasında müxtəlif səviyyəli əlaqələr yaradır. Dillərin qarşılıqlı əlaqələri müxtəlif sahələrdə əlaqələrin inkişafını artırır, Azərbaycan dilinin beynəlxalq dillərə inteqrasiyasını sürətləndirir. Dillər arasında müxtəlif səviyyəli

əlaqələr, beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı dünya dillərində ortaq terminoloji vahidlərin yaranmasına və formalaşmasına səbəb olur.

Müasir dövrdə dünya dilləri arasında müxtəlif xarakterli əlaqələr bu dillərin bir-birindən qarşılıqlı şəkildə faydalanmasına, leksik cəhətdən zənginləşməsinə, söz mübadiləsinə və terminoloji vahidlərin bir dildən digərinə keçərək həmin dillərin terminoloji bazasının sistemli şəkildə inkişafını şərtləndirir.

Bu təsir əsasən terminoloji qatda bariz şəkildə özünü göstərir. Bu günə qədər də daha da intensivləşərək və əhatə dairəsini artıraraq beynəlmiləl terminologiyani formalaşdırır.

Dillər arasında müxtəlif əlaqələr ekstralinqvistik amillərin nəticəsində yaranır.

Dünyanın istənilən bir dilində beynəlmiləl terminlər müşahidə edilir və bu sözlərin istifadəsinə tələbatın artması bir çox amillərdən asılıdır. Beynəlmiləl terminlərin alınması dildaxili və dilxarici səbəblərdən irəli gəlir. Lakin beynəlmiləl tendensiyalar dildaxili prosesləri sürətləndirir.

Müasir dövrdə beynəlmiləl alınma prosesi daha çox dilxarici amillərin təsiri ilə meydana çıxır. Dil və cəmiyyət bir-birindən ayrılmaz şəkildə bağlı olduğundan cəmiyyətdə baş verən sosial dəyişikliklər, texnoloji tərəqqi, qloballaşma və s. ilk olaraq dil sahəsində də özünü göstərərək, terminoloji laya təsir edir və onun inkişafına, formalaşmasına səbəb olur.

Müasir Azərbaycan dilində də nəzərəçarpan və intensiv dəyişikliklər leksik sistemdə müşahidə olunur. Leksikada müşahidə edilən dəyişmələr, yeniləşmələr bir çox ekstralinqvistik amillərdən qaynaqlanır. İqtisadi, siyasi, texnoloji, eləcə də intensiv istehsalat fəaliyyətləri kimi dilxarici amillər beynəlmiləl terminlərin sərhədləri aşaraq yayılmasını şərtləndirir.

Terminoloji leksik sistemin zənginləşməsi, inkişafı prosesinə təsir edən ekstralinqvistik faktorlar kimi aşağıdakıları müəyyənləşdirmişik: texnoloji, iqtisadi, siyasi amillər, qloballaşma, KİV, elmlərin inkişafı və s.

Texnoloji amil – dilin zənginləşməsində iştirak edən əsas proseslərdən biridir. İndiki mərhələ bəşəriyyətdə texnoloji inkişaf miqyasının, həmçinin insan fəaliyyətinin bir çox sahələrinə təsirinin artması ilə səciyyələnir. Texniki və texnoloji biliklərin inkişafı cəmiyyətin inkişafını sürətləndirərək cari tendensiyaları müəyyənləşdirir. Bu gün cəmiyyət bütün dünyanı əhatə edən texniki və texnoloji biliklər sahəsində baş verən proseslər, dəyişikliklər nəticəsində yeni keyfiyyətlər qazanır.

Cəmiyyətin əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri elm və texnikanın tərəqqisidir. Elmin və texnikanın inkişafı isə cəmiyyətin istehsal imkanlarını artıran ən son texnologiyaların dinamik tərəqqisi ilə bağlıdır. Bəşəriyyətin müasir qabaqcıl texnologiyalara yiyələnməsi istər cəmiyyətdə, istərsə də insan həyatında ən mühüm

dəyişikliklərə səbəb olur. Texnoloji amilin təsiri yeni anlayışların yaranmasına və onunla birlikdə yeni vahidlərin yaranmasına səbəb olur.

Xüsusən, son dövrlər konvergeniya texnologiyaların: informasiya kommunikasiya texnologiyaları, nanotexnologiyalar, biotexnologiyalar və koqnitiv texnologiyaların inkişafı dilin terminoloji bazasının da inkişafını şərtləndirir.

XXI əsr informasiya texnologiyaları, nanotexnologiyalar, biotexnologiyalar, koqnitiv texnologiyalar əsridir. Xüsusilə bu gün texniki biliklərin, dünya miqyasında qlobal nəticələrə səbəb olan bu konvergeniya texnologiyalarının inkişafı hal-hazırda ən yüksək mərhələdədir. Müasir insanın həyatında dəyişikliklərin yaranmasına səbəb olan bu ən son texnologiyaların dilə də təsiri təbii ki, qaçılmaz haldır.

Müasir mərhələdə böyüktutumlu texnologiyalar, robototexnika, rəqəmsal transformasiya, bionanotexnologiyalar, koqnitiv texnologiyalar, kvant texnologiyaları, data mining texnologiyaları kimi müxtəlif sahələr seçilir. Yeni texnologiyaların tətbiqi, yeni biliklərin inkişafı, süni intellektin, bulud-duman texnologiyaları, ağıllı texnologiyalar, rəqəmsal transformasiya kimi texnoloji amillər dünya dillərinin, eləcə də Azərbaycan dilinin terminoloji sisteminin inkişafına, zənginləşməsinə təkan verdi. Yeni leksik vahidlərin yaranması, ən son texnologiyaların adlandırılması üçün terminlərin formalaşması dilin cəmiyyətdə baş verən hadisələrə, dəyişikliklərə reaksiyasıdır. Texnologiyanın hazırki inkişaf mərhələsinin aparıcı istiqamətini İKT təşkil edir. Müasir inkişaf mərhələsini fərqləndirən cəhət informasiyalaşdırmaqdır. Qabaqcıl informasiya texnologiyalarının, informasiyalaşdırmanın cəmiyyətin, elmin bir çox sahələrinə kütləvi tətbiqi, yüksək keyfiyyətli müasir rabitə sistemlərinin yaradılması, yeni nəsil texnologiyalarının, mobil rabitə şəbəkələrinin geniş istifadəyə verilməsi ünsiyyətin asanlaşdırılması, həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Audio və video avadanlıqların, hesablayıcı maşınların, tətbiqi proqramların geniş vüsət aldığı bir vaxtda alınma terminlər dilin terminoloji leksikasının ayrılmaz hissəsinə çevrildi. Məsələn, *akismet*, *aplet*, *bitriks*, *blender*, *debaqqer*, *deropboks*, *kotlin*, *mesencer*, *obfuskasiya*, *psevdokod*, *refaktoring*, *semafor*, *servlet*, *sniffer*, *troyan* və s.

Texnologiyaların ikinci dalğasını biotexnologiyalar təşkil edir. Biotexnologiyaların tətbiqi cəmiyyətin bir çox sferalarını əhatə edir. Müasir dünyada biotexnologiyaların fəaliyyət sahəsi intensiv inkişaf etmiş sahələrdən biri olduğundan bu sferaya məxsus leksika daim yeni leksik vahidlərlə yenilənərək zəngin terminoloji sistemin formalaşmasına səbəb olur. Məsələn, *bioçip*, *biodizel*, *biosensor*, *bioetika*, *biofarmakoloq*, *biometriya* və s.

Müasir elmin yüksək texnologiyası sayılan nanotexnologiya sahəsində irəliləyişlər sənaye, tibb, biologiya və s. kimi sahələrdə inqilaba gətirib çıxarır. Yaradıcı və konstruktiv insan fəaliyyətinin transtexnoloji sahəsi olan nanotexnologiyalar sivilizasiya miqyasında qlobal nəticələrə səbəb olur. Nanotexnologiyaların inkişafı dildə ye-

ni anlayışları, onları dildə əks etdirən leksik vahidləri yaradır ki, bu terminlər də elmi, texnoloji mübadilə zamanı digər dillərin leksikasına daxil olur. Məsələn, *nano-kompüter, nanosensor, nano-sim-kart, nanomaterial, nanoobyekt, nanofiber, nanokonus, nanocell* və s.

Formalaşma mərhələsində olan nisbətən gənc sahələrdən biri də koqnitiv texnologiyalardır. Texnoloji sahədə yeni paradigmanı əks etdirən koqnitiv texnologiyalar mürəkkəb insan-maşın sistemlərinin insanın davranışının, intellektual, koqnitiv bacarıqlarının inkişafını öyrənir. Hazırkı qabaqcıl texnologiyalar dövründə süni intellekt, koqnitiv texnologiyalar qlobal inkişaf tendensiyalarıdır. Bu tendensiyalar da müasir terminoloji bazanı formalaşdıraraq Azərbaycan terminologiyasında beynəlmiləl terminlərin dinamikasını intensivləşdirir. Məsələn, *çatbot, token, bot, NLP* və s.

Yuxarıda sadalanan texnologiyaların beynəlmiləl və qlobal olması, bu sahələrə aid anlayışların da beynəlmiləl xarakter daşması əksər dillərdə, eləcə də Azərbaycan dilində bu sahələrlə bağlı beynəlmiləl terminlərin xüsusi çəkisinin artmasına imkan vermişdir.

Qloballaşma şəraitində ingilis dilinin Azərbaycan dilinə təsirini araşdıran D.Ağayev ingilis dilinin dünyada yayılmasında texniki amilin əhəmiyyətini vurğulayaraq yazır: "*texniki amil ən yeni və yenilənməkdə davam edən müasir sahələr üzrə qloballaşmanın cərəyan etməsində, qlobal dilin yayılmasında əhəmiyyətli rolunu təşkil edir*" [1,19].

Dövrün tələbi ilə terminalma prosesinin intensivləşməsi yeni anlayış, məfhumların adlandırılması, digər tərəfdən isə qloballaşma kimi ekstralingvistik amillərdən asılı bir prosesdir. Bəşəriyyətin tarixi inkişafı ərzində qlobal dəyişikliklərə meyl həmişə özünü göstərmiş və bu inkişaf prosesində qloballaşma yaranmışdır. Bu gün müasir dünya ölkələri qloballaşma prosesində fəal iştirak edir. Qloballaşma dünya birliyinin müxtəlif sahələrində özünü göstərən, bu sahələrdə mövcud qarşılıqlı əlaqəyə əsaslanan qlobal sistemin təşkili, formalaşması və inkişafının obyektiv prosesidir. Bu prosesin əsasını inteqrasiya təşkil edir. Müasir dünyada beynəlxalq münasibətlərin qloballaşması, ölkələr arasında inteqrasiya proseslərinin intensivləşməsi dillərin inkişafı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu proseslərin milli dillərə təsiri ən mühüm tendensiyalardan biridir. Çünki dil dünyada cərəyan edən tendensiyalardan birbaşa asılı olub, sosial proseslərə anında reaksiya verir. İqtisadi amil – Cəmiyyətin inkişaf dinamikası istehsalın inkişafı, istehsal münasibətlərdəki dəyişikliklərlə müəyyən edilir. Müasir dövr qlobal iqtisadi sistemə inteqrasiya, yeni iqtisadi modelin qurulması əsridir. Hazırda qloballaşma dövründə yeni iqtisadi sistemə keçid, maliyyə bazarının intensiv inkişafı, Qərb modeli üzrə qurulmuş iqtisadiyyat, beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlığın dərinləşməsi və s. kimi proseslər iqtisadi sferanın müxtəlif aspektlərini səciyyələndirən anlayışları yaradır. Məsələn, *agayl, aplikant, daun-tik, ekvayer, friqanizm, indent-agent, insorsinq, kapednot, keş, kompaunding, kraudinveiting, mobil bank, multiplikator, neobank, rendit* və s.

Bu gün dünyada iqtisadi proseslərin qloballaşması bu sahədə digər dillərdən terminlərin alınmasını və beynəlmilləşməsinə terminoloji sistemin zənginləşmə mənbəyi kimi zəruri edir. Siyasi amil – müharibələr, xarici işğallar, miqrasiya, geosiyasi və s. kimi siyasi amillər dilin leksik sisteminin intensivliyini sürətləndirir. Respublikamızın müstəqillik qazanması ölkə tarixində əhəmiyyətli hadisə idi. Azərbaycanın SSRİ-nin tərkibindən çıxması ilə bu dövrlə bağlı söz, leksik vahidlərə münasibətdə dəyişikliklər özünü göstərməyə başladı. Hazırda Azərbaycan suveren dövlət olaraq Rusiyanın mədəni, iqtisadi, siyasi, ictimai təsir dairəsindən uzaqlaşmışdır. Bu gün ictimai və siyasi həyatda köklü dəyişikliklər, cəmiyyətin siyasiləşməsi, dövlətimizin dünyanın müxtəlif ölkələri ilə siyasi, diplomatik əlaqələr çərçivəsində beynəlxalq siyasi münasibət və əlaqələrini genişləndirməsi nəticəsində Azərbaycan dilində beynəlxalq dillərdən keçən beynəlmilləl söz, terminlərin xüsusi çəkisinin intensiv sürətlə artması müşahidə olunur. Məsələn, *loqrolling*, *meqatrend*, *impiçment*, *spiçrayter* və s. Bu gün qloballaşan dünyada beynəlxalq mədəniyyətlərarası ünsiyyətin əhəmiyyəti artmaqdadır. Müxtəlif ölkələrin nümayəndələrinin, elm adamlarının perspektivli elmi istiqamətlərin işlənilib hazırlanmasına inteqrasiyası mütəxəssislər arasında səmərəli ünsiyyətin zəruriliyini göstərir. Azərbaycan dilinə beynəlmilləl terminlərin daxil olmasında müxtəlif sahələrlə bağlı keçirilən beynəlxalq forum, konsorsium, konfranslar və beynəlxalq elmi-akademik tədbirlər, elm və texnika sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın artması kimi proseslər mühüm rol oynayırlar. Beynəlxalq səviyyədə təşkil edilən görüşlərdə ünsiyyət vasitəsi olaraq beynəlxalq dilin işlənməsinə zəmin yaranır. Bu da təbii ki, beynəlmilləl terminlərin işlənməsini qaçılmaz edir. Məsələn, *konsensus*, *kvota* və s. Cəmiyyətin müasir inkişaf mərhələsində elmin inkişafı müxtəlif sahələrdə beynəlxalq elmi əlaqələrin, elmi əməkdaşlığın genişlənməsi ilə sıx şəkildə bağlıdır ki, bu da ölkələr, xalqlar arasında elmi-texniki məlumatların intensiv mübadiləsinə genişləndirməklə yanaşı dil mübadiləsinə də sürətləndirir. Bununla yanaşı beynəlxalq elmi əlaqələr, müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq dil mübadiləsi prosesini tənzimləyən ortaq terminoloji bazanın formalaşmasını zəruriləşdirir. Elmin yüksək səviyyədə inkişafı nəticəsində meydana çıxan yeni anlayışlar ilk olaraq bu sahələrlə bağlı elmi əsərlərdə öz ifadəsini tapır. Azərbaycan alimlərinin, mütəxəssislərinin digər ölkələrdən olan həmkarları ilə əlaqələri terminologiya sahəsində fəal mübadilələrə səbəb olur və digər dillərin terminoloji vahidlərini öz sahələrinə aid tədqiqatların praktikasına daxil edir. İctimai şüurun bir forması olan elm idrak prosesinin mürəkkəbliyini əks etdirir. Bəşəriyyətin inkişafının ayrılmaz göstəricisi elmin inkişaf səviyyəsidir. İstənilən tarixi inkişaf mərhələsində elm və texnikanın qarşılıqlı əlaqəsi cəmiyyətin demək olar ki, bütün fəaliyyət sahələri ilə üzvi şəkildə bağlıdır. Dilin mütəmadi inkişafı, leksik (terminoloji) sisteminin dəyişməsi, daim yenilənməsi əsasən elmin, texnikanın inkişafı ilə bağlıdır. Çünki idrak proseslərinin təkamülü nəticəsində yeni elmi biliklər, yeni proseslər yaranır. Yeni biliklər, elm sahələrinin getdikcə ixtisaslaşması sayəsində anlayışların dairəsinin genişlənməsi ilə ter-

minoloji qat zənginləşir. Müasir dövrdə cəmiyyət durmadan inkişaf etdiyindən, yeni tədqiqat sahələrinin yaranması səbəbindən meydana çıxan məfhum və anlayışları ifadə etmək üçün də yeni dil vahidlərinin yaranması zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Nəzərə alsaq ki, bəşəriyyətin sahib olduğu elmi biliklərin həcmi yüksək sürətlə artır, o zaman terminoloji leksikanın genişlənməsi və zənginləşməsi başa düşüləndir. Bu gün demək olar ki, elmin bir çox sahələrinin ümumbəşəri səciyyəsi, beynəlxalq miqyasda yayılması terminoloji fondun da müəyyən bir qisminin beynəlmiləl səciyyə kəsb etməsini şərtləndirir. Bu səbəbdən də dilimizdə bu gün işlənmə tezliyi ilə seçilən xeyli sayda müxtəlif sahələrə aid məfhumları ifadə edən termin və terminoloji birləşmələr vardır ki, dilin terminoloji leksikasına daxil olmuş və müxtəlif anlayışların adlandırılmasına xidmət etməkdədir. Məsələn, mülki beynəlxalq daşımaların intensivləşməsi, aviasiya sənayesində yeni texnologiyaların, yeni konsepsiyaların tətbiqi beynəlmiləl aviasiya terminoloji sisteminin dinamikliyinə təsir göstərir. *Aviasiya* sahəsində terminoloji aparatın geniş artımı nəzərəcarpacaq dərəcədədir. *Kod-şerinq, loukost, overbooking, stopover* və s. Son dövrlər nəqliyyat sektorunda yüksək texnologiyaların tətbiqi, təchizatçıların regional bazardan beynəlxalq bazara çıxışı üçün logistik infrastrukturun inkişafı, yenilənməsi, beynəlxalq arenada logistik sistemlərin optimallaşdırılması logistika elminin inkişafına və bu sahədə yaranan anlayışları ifadə edəcək terminlərin kəmiyyətinin çoxalmasını şərtləndirir. Məsələn, *flout, kros-treyd, peqqinq, riçstaker, transshipment, vendor, vaninq, stafinq, stripinq, sorsinq* və s. Müasir mərhələdə tibbdə tədqiqatların genişlənməsi, diaqnostik və müalicəvi yeniliklər, müasir müalicə üsullarının geniş tətbiqi, innovativ tibbi cihazlar, yeni sahə və istiqamətlərin yaranması bu elm sahəsi ilə meydana çıxan məfhum və anlayışların ifadəsi olan beynəlmiləl termin, terminoloji birləşmələrin kəmiyyətinin artmasına təkan verir. Məsələn, *bioprinter, biorevitalizasiya, blefaroplastika, kavitasiya, kriodestruksiya, krioterapiya, 5d implantologiya, sinus-lifting, MRT, tekar terapiya* və s.

Hazırda elm sahələrində işlənən beynəlmiləl terminlərin statistik göstəricilərini aparsaq texnika və texnologiya sahələri ilə bağlı terminlərin dinamik inkişafı müşahidə edilir. Beynəlmiləl terminlər daha çox tibb, İKT, iqtisadiyyat elmlərində işlənir. Bu terminlər kəmiyyət etibarilə üstünlüyü ilə seçilir. Müxtəlif fəaliyyət sahələrinin işıqlandırılması və informasiyanın intensiv çatdırılmasında KİV-in rolu danılmazdır. XXI əsrdə ənənəvi medianın: qəzet, TV, radionun intensiv inkişafı, İnternetin geniş yayılması virtual mühitin, vahid informasiya məkanının yaranması ilə nəticələndi. Bu proseslər də yeni terminlərin yaranması və yayılmasına təsir etməyə bilməzdi. Bu gün dünyada baş verən proseslər istər çoxluğuna, istər hadisələrin xarakterinə, istərsə də məzmun və formasına görə fərqlənir. İstənilən fəaliyyət sahəsində baş verən dəyişikliklər, proses və hadisələr dildə təzahür tapdığından yeni anlayışlar, yeni söz və terminlərdən istifadə ön plana keçir. Bu hadisələrlə bağlı cəmiyyətə informasiyanın çatdırılmasında, yayılmasında KİV-in rolu getdikcə artır. Dünyanın istənilən bir yerində baş verən proses və hadisələrə

göstərilən reaksiya və bu proseslərin obyektiv işıqlandırılması məhz KİV-lə baş verir. Ümumiyyətlə, terminoloji leksikada müşahidə edilən yeniləşmələr, ixtiralar, innovasiyalar, texnikada, texnologiyanın inkişafında sıçrayışlar, siyasi, ictimai, iqtisadi vəziyyətdə ciddi dəyişikliklər və yeniliklər nəticəsində yaranır. Bu proseslər isə cəmiyyətə KİV-lə ötürülür. Bu zaman KİV beynəlmiləl terminlərdən istifadəyə yer vermiş olur. XXI əsrdə cəmiyyətdə texnologiyanın inkişaf sürətinin miqyasının artması, texnoloji imkanların hüdudsuzluğu, texnologiya və informasiya partlayışı beynəlmiləl informasiya mübadiləsi üçün əsas (zəmin) yaradır. Televiziya kanallarının, informasiya agentliklərinin sayının artması, onlayn nəşrlərin meydana çıxması, çap nəşrlərin elektron versiyalarının yayılması, qlobal və xarici medianın, KİV-in yayımının geniş işıqlandırılması və dünyanın digər ölkələrində izlənilməsi dilin terminoloji potensialının zənginləşməsində ən mühüm vasitə rolunda çıxış edir. Burada təhlil etdiyimiz dil faktları bir daha göstərir ki, cəmiyyətdə baş verən müxtəlif proseslər, ekstralingvistik amillər, qlobal tendensiyalar dillərin qarşılıqlı əlaqəsinin yaranmasına təsir edir. Bu amillər dillərin terminoloji fondunun inkişaf imkanlarının genişlənməsinə və beynəlmiləlləşməsinə təsir göstərir.

Ədəbiyyat

1. Ağayev D. Qloballaşma şəraitində ingilis dilinin Azərbaycan dilinə təsiri. Filo. ü.f.d. dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 2024. 28 s.
2. Hüseynova-Qəhrəmanlı A. Müstəqillik illərində beynəlmiləl terminlərin izahlı lüğəti. Bakı, Zərdabi. 2022. 156 s.

A.A.Hüseynova-Gahramanlı

International trends affecting the development of the Azerbaijani language in modern era

Summary

The article examines the international trends that influence the development of the Azerbaijani language in the modern era. In the 21st century, relations between languages of different nature determine the systematic development of the terminological base of languages. The expansion of the volume of international terms in any language of the world, as well as in the Azerbaijani language, occurs for intralinguistic and extralinguistic reasons. However, international trends accelerate intralinguistic processes. The current stage of language development is influenced by international trends, that is, technological, economic, political factors. Today, the technological factor surpasses other trends. Thus, the increase of technological knowledge, the construction of humanity on technology is one of the characteristic features of today. Technological innovations replenish the lexical base of the language with new concepts and terms. The advanced development of technologies causes great changes in the cultural, economic and political spheres. Another international trend that influences the development of language is the economic

trend. The economy is built on the Western model, the expansion of economic cooperation gives rise to new international concepts. Also, globalization, the development of science and the creation of a single information space dictate the need for the widespread use of international terms.

Key words: Azerbaijani language, globalization, international terms, international trends, technological factor.

А.А. Гусейнова-Гахраманлы

Международные тенденции, влияющие на развитие Азербайджанского языка в современную эпоху

В статье исследованы международные тенденции, влияющие на развитие азербайджанского языка в современную эпоху. В XXI веке отношения между различными языками определяют планомерное развитие терминологической базы языков. Увеличение объема интернациональных терминов в любом языке мира, а также в азербайджанском языке происходит по внутрilingвистическим и экстралингвистическим причинам. Однако международные тенденции ускоряют внутриязыковые процессы. Современный этап развития языка находится под влиянием международных тенденций, то есть технологических, экономических, политических факторов. Сегодня технологический фактор превосходит другие тенденции. Таким образом, рост технологических знаний, построение человечества на основе технологий является одной из характерных особенностей сегодняшнего дня. Технологические инновации пополняют лексическую базу языка новыми понятиями и терминами. Опережающее развитие технологий вызывает большие изменения в культурной, экономической и политической сферах. Одной из международных тенденций, влияющих на развитие языка, является экономическая тенденция. Экономика построена по западной модели, расширение экономического сотрудничества порождает новые международные концепции. Также глобализация, развитие науки и создание единого информационного пространства диктуют необходимость широкого использования международных терминов.

Ключевые слова: Азербайджанский язык, глобализация, интернациональный термин, международная тенденция, технологический фактор.

Rəyçi: Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Sima Quliyeva